

«ЧОРНА СМЕРТЬ» (1346–1353 РОКІВ) МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕЮ

Нищівна епідемія чуми 1346–1353 років, названа сучасниками «чорною смертю», в історичній науці не має чіткого пояснення. Вона наклала свій зловісний відбиток на все європейське середньовіччя, забравши тільки на території Європи 20–25 млн. чоловік, а загальна кількість загиблих по світу, за різними джерелами становить від 50 до 70 млн. Хоча, перший відомий випадок масової загибелі людей від чуми – так звана «чума Юстиніана» – стався в VI ст. нашої ери в Константинополі. Тоді за майже півстоліття чума забрали життя майже половини населення Східної Римської імперії (місто Константинополь вимерло наполовину). Але друге пришестя 1346 року, охопило величезні території Європи, Азії та Північної Африки що мало катастрофічні наслідки. Тому, данна проблематика є актуальною для дослідження, адже наслідки від цієї хвороби вплинули на подальший розвиток історії, економіки, культури та генезис людства [2, 77].

Чума прийшла зі Сходу на територію населену татарами, потім в Крим. Звідти генуезькі купці занесли інфекцію в рідний порт. У 1346р. хвороба вразила Сицилію, в кінці 1347 року – Марсель, а в 1348р. – Іспанію, Францію, Німеччину, Скандинавію. Клінічна картина захворювання зображена різними авторами досить докладно. Провісниками захворювання виступав озноб, підвищення температури тіла, головний біль і занепад сил. Сучасники відзначають, що зачумлені мучилися від «безперервної лихоманки», марили, страждали від туги і болю в області серця, язик чорнів, вони відчували сильну спрагу, безсоння, або ж, навпаки, впадали в глибокий сон; від них віявся сильний сморід; іноді хворі мали кашель, відхаркуючи кров (легенева форма чуми), що було симптомом настання швидкої смерті. В інших випадках в перші дні хвороби в пахвових западинах виникали карбункули і бубони (бубонна форма). При легеневій формі чуми хворий жив не більше трьох днів, і смерть наступала неминуче: перебіг хвороби в бубонній формі тривало приблизно п'ять днів і найчастіше за все також закінчувалося трагічно [4, 636].

В Європі найстарішим історичним підтвердженням засобом боротьби з чумою був, по всій ймовірності, карантин. Вперше він був застосований в Італії ще в середині XII ст., (спалах епідемії близько 1050р. в Месопотамії).

У той час порт Венеція служила воротами, через які проходила велика частина торгівлі між східною областю Середземного моря і західною Європою. Тоді, щоб не дати занести чуму до Венеції, там ввели карантин: всі прибуваючі зі сходу судна затримували на рейді протягом 40 днів і стежили, чи не спалахне за цей термін серед команди чума. У XIV ст. такий захід стали застосовувати і в інших портах Середземномор'я, і отримав він назву «карантин» від італійського *quaranta giorni* – сорок днів [3, 80].

Методи профілактики та боротьби з чумою здебільшого відповідали уявленням проте, чим спричиняється інфекція і як вона поширюється. Протягом усього середньовіччя і значну частину нового часу велися запеклі суперечки навколо проблеми, чи є збудником чуми поганий запах (отруйне повітря) або ж контакт з «моровою матерією», а її як тільки люди не уявляли собі, в тому числі і у вигляді гною, який розносять тварини або яким (домовлялися і до такого) отруйники мажуть пороги і двері будинків. Деякі висловлювали припущення про отруйні випари з ґрунту. Таким уявленням відповідав і костюм, в який споряджався середньовічний лікар або санітар. Збираючись відвідати хворого чумою, лікар одягав довгий, майже до землі халат з накрохмаленого льону, довгі рукавички і високі чоботи. Голову і обличчя закривала маска, просочена воском; на місці носа стирчав витягнутий дзьоб, який заповнювали пахучими речовинами і травами. Згідно з іншим правилом, той, хто прийшов до хворого, повинен був тримати в одній руці палаючий факел, в іншій – «амброве яблуко для нюхання», а в закритому роті яку-небудь протиотруту: або справжні ліки, або універсальний засіб для бідних – часник [3, 81].

З метою запобігання від захворювання лікарі радили: уникати спілкування з хворими, закриваючись у себе вдома, або ще краще, – залишати за ражену місцевість; очищати повітря розведенням великих багать на вулицях і в будинках, обкурювати приміщення смолистими речовинами; обмиватися пахучими речовинами, у винаході яких вправлялися чимало лікарів. Радили дихати парами спаленої селітри або порошу. Встановлювалася «профілактична дієта» [1, 49].

Виникла і проблема «отруєних приміщень» – тих, де від чуми померли люди. Для їх знезараження лікарями давалося багато «корисних» рекомендацій. Наприклад, у велике плоске блюдо наливали свіже молоко і залишали на середині зараженої кімнати, щоб адсорбувати заражене повітря. Невідомий лондонський лікар запропонував рецепт: «Візьміть кілька великих цибулин, очистіть їх, покладіть 3–4 цибулини на підлогу, і нехай вони так полежать 10 днів, цибуля вбере в себе всю інфекцію зараженої кімнати, тільки потім цибулини потрібно буде закопати глибоко в землю». Класичним засобом середньовічної медицини для полегшення симптомів лихоманки служили кровопускання, але ще давньоримський хірург Гален, який пережив так звану «чуму Антонінів» у II ст. н. е., застерігав від використання кровопускань при чумі. Доктора радили навколо шиї носити людські фекалії в захисному мішечку. Боккаччо описує, що люди гуляли з квітами, запашними травами або ж будь-якими ароматними речовинами в руках і, щоб освіжити голову, часто нюхали їх, так як повітря було заражено і стояв запах, що виходив від трупів, від хворих і від зілля. До нарізів, для відсмоктування «чумного отрути», прикладали п'явок, висушених жаб і ящірок. У відкриті рани вкладали свиняче сало і масло. У яєчка встромляли голки. Кров'ю тільки що зарізаних голубів і цуценят окропляли палаючі в лихоманці лоби. Гюї де Шольяк розкривав бубони і припікали відкриті рани розпеченою кочергою. Цей примітивний спосіб «очищення» організму дійсно давав результат, якщо людина, по відношенню до якого він був застосований, не вмирала від серцевого нападу, не впадала в незворотний шок або не сходила з розуму від болю [1, 50].

Епідемія чуми показала, як змінюється поведінка людини в критичній ситуації. З 1348 року в Європі спостерігаються епізоди колективної паніки, масові психози, галюцинації. Авторитет церкви сильно впав, оскільки народ і влада звинувачували її в нездатності запобігти епідемії. З іншого боку, стрімке поширення хвороби, безсилля лікарів і масова смертність хворих, спонукали людей звернутися до Бога. Але жахливість чуми породила крайності релігійного світосприйняття. На сучасників найбільше враження справив надзвичайний розквіт секти флагеллантів. По містах Франції та Німеччини рухалися процесії цієї секти, яка закликали спокутувати свої гріхи шляхом публічної сповіді та нанесенням собі травм. У роки пандемії цей рух отримав дуже широке поширення, хоча особлива була папи Климента VI оголошувала вчення флагеллантів еретичним [4, 651].

Отже, «Чорна Смерть» в XIV ст. завдала значних втрат, в плані демографічному, економічному, які призвели до значних змін у соціокультурному та релігійному житті. Глобальному поширенню епідемії сприяв бруд, злидні, відсутність елементарних гігієнічних навичок і скупченість населення та низький рівень середньовічної медицини, зокрема в Європі, де панувала примітивно-релігійна методологія пізнання, а медицина представляла собою сплав теологічних забобонів і шарлатанських маніпуляцій. Чуму, яку вважали отруєнням організму, намагались лікувати молитвами, припіканням, вирізанням фурункулів, кровопусканням, сушеними травами, і магічними заклинаннями.

Список використаної літератури:

1. Супотницький М. В. Очерки истории чумы / М. В. Супотницький, Н. С. Супотницкая. – М.: Вузовская книга, 2006. – С. 49 – 50.
2. Кубеев М. Н. 100 великих загадок истории / М. Н. Кубеев. – М.: Вече, 2006. – С. 77.
3. Даниэл М. Тайные тропы носителей смерти: / Даниэл М. – М.: Прогресс, 1990. – С. 80 – 81.
4. Чубарьян А. О. Всемирная история. Том 2. Средневековые цивилизации Запада и Востока / А. О. Чубарьян. – М.: Наука, 2012. – С. 636 – 651.

Науковий керівник: к. і. н, доцент Гальченко С. І.